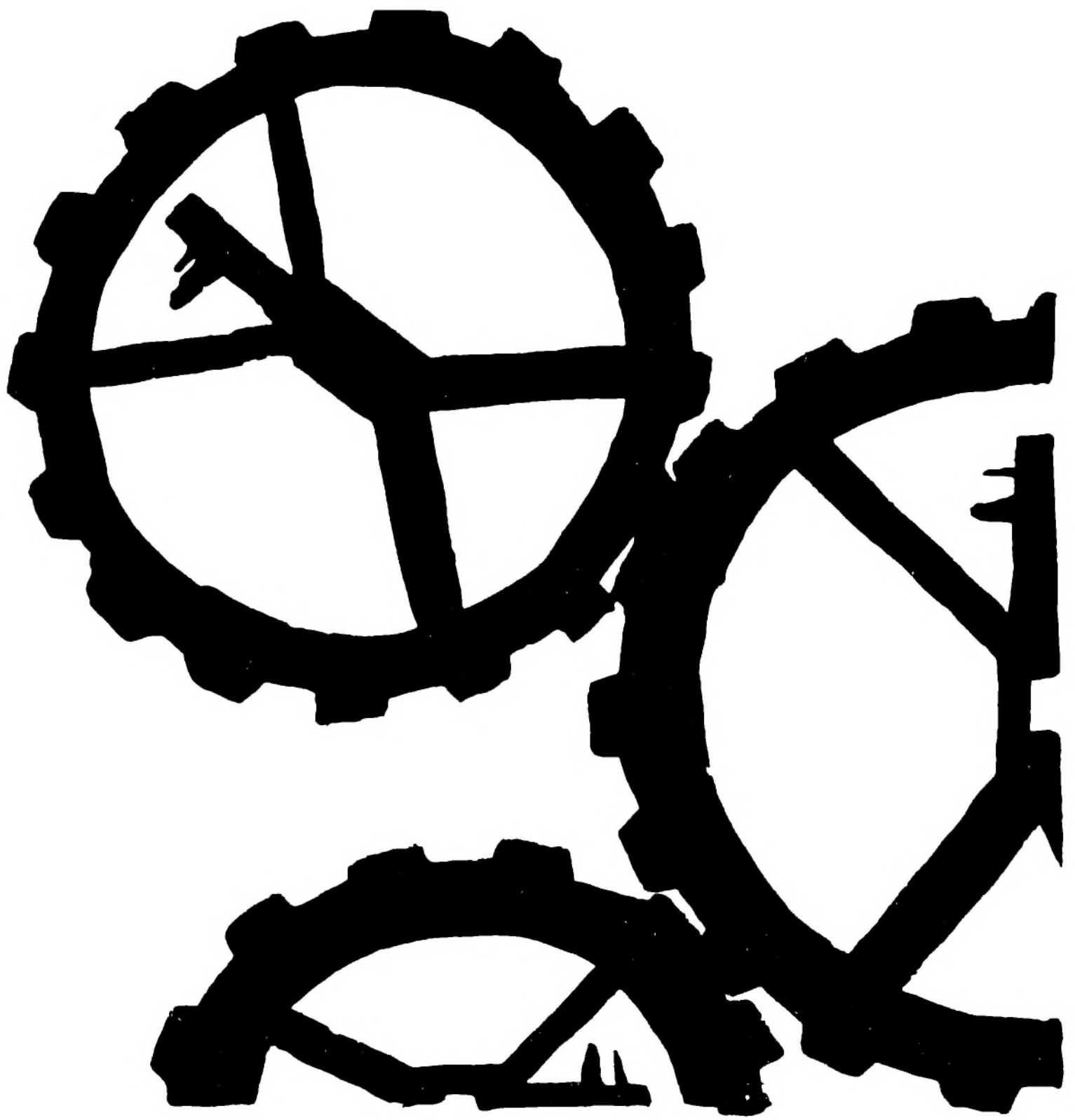

Διαδήλωση στην πλατεία της Βαστίλης, 29 Μαΐου 1968

ΜΑΗΣ
'68

BRISONS LES VIEUX ENGRENAGES

Να σπάσουμε τα σκουριασμένα γρανάζια

Μπορούμε να αλλάξουμε τον κόσμο!

ή

Απόπειρα να εξιχνιαστούν τα απρόσμενα,
απερίγραπτα, ανεπανάληπτα, συνταρακτικά,
εκθαμβωτικά, μυθικά «γεγονότα» του Μάη του '68,
που έφεραν τον κόσμο πάνω-κάτω, χωρίς τελικά να
αλλάξει τίποτα, καταπώς λένε μερικοί, κι όμως
τίποτα δεν ήταν όπως πριν.

Κάθε επετειακή παρουσίαση μιας ιστορικής στιγμής κινδυνεύει να εξελιχθεί σε επανάληψη κοινοτοπιών: σαράντα χρόνια μετά, δεν έχουν ειπωθεί τα πάντα; Από την άλλη, δεδομένου ότι το συγκεκριμένο θέμα είναι τόσο πολύπλευρο και ο ιστορικός χρόνος τόσο πυκνός σε σημαντικές στιγμές, κάθε παρουσίαση είναι αναγκαστικά αποσπασματική, ατελής και υποκειμενική. Πόσο μάλλον όταν ο γράφων συμμετείχε στα γεγονότα, πράγμα που επιδρά στην οπτική του γωνία ως προς τη θέση, το εύρος και την απόσταση.

Το 1968 και ο Μάης

Έστω. Ας θυμηθούμε πρώτα ότι ο Μάης έγινε σε μια χρονιά πλούσια σε εντάσεις και γεγονότα με διεθνή απήχηση: Η άνοιξη της Πράγας και η αυγουστιάτικη εισβολή των αδελφών χωρών στην Τσεχοσλοβακία, η επίθεση του Τετ, του βιετναμέζικου ΕΑΜ, και η μετέπειτα έναρξη των αμερικανο-βιετναμέζικων συνομιλιών, η δολοφονία του Τσε και του Μάρτιν Λούθερ Κιγκ. Στον ελληνικό χώρο έχουμε τη διάσπαση του ΚΚΕ, την απόπειρα Παναγούλη και την κηδεία του Παπανδρέου, στην Λατινική Αμερική εκδηλώνονται διαδοχικά πραξικοπήματα, στην Κίνα η Πολιτιστική Επανάσταση κορυφώνεται και εισπράττεται στη Δύση σαν αγώνας

εναντίον των γραφειοκρατικών αγκυλώσεων, στις ΗΠΑ εντείνεται το αντιρατσιστικό κίνημα και η καταστολή του: οι Μαύροι Πάνθηρες δημιουργούν παράλληλες δομές εξουσίας στα γκέτο και χτυπιούνται με κάθε τρόπο, ενώ συμβολικά μένει αποτυπωμένο το σήκωμα της γροθιάς με σκυμμένο το κεφάλι των Σμιθ και Κάρλος στην απονομή μεταλλίων των Ολυμπιακών του Μεξικού, πράξη για την οποία τους αφαιρέθηκαν τα μετάλλια και εκδιώχτηκαν από την ολυμπιακή αποστολή.

Το χαρακτηριστικότερο αυτής της χρονιάς είναι η εξάπλωση ενός ριζοσπαστικού φοιτητικού κινήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Όχι μόνο σε Δυτική Ευρώπη και Βόρεια Αμερική, αλλά και στην Ιαπωνία, την Ανατολική Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική οι φοιτητές ξεσηκώθηκαν και αντιμετώπισαν συχνά την πιο άγρια καταστολή, με αγριότερη την μαζική σφαγή στην Πλατεία Τριών Πολιτισμών από το μεξικανικό στρατό λίγο πριν τους Ολυμπιακούς αγώνες. Ο Μάης του '68 δεν ήταν ένας μεμονωμένος κοινωνικός πυρετός, αλλά το σημαντικότερο ορόσημο ενός πολύ ευρύτερου κινήματος¹. Σημαντικότερο επειδή εξαπλώθηκε πέρα από τα όρια του φοιτητικού χώρου και ταρακούνησε και τα πιο απομακρυσμένα κομμάτια του κοινωνικού ιστού.

Ας εξιστορήσουμε, λοιπόν, συνοπτικά τα γεγονότα. Την Παρασκευή 3 Μαΐου γίνεται στη Σορβόνη μια πολιτική φοιτητική εκδήλωση. Ο πρότανης την απαγορεύει και καλεί την αστυνομία. Οι διοργανωτές διαπραγματεύονται με την αστυνομία και συμφωνούν να εκκενώσουν το κτίριο ειρηνικά. Όμως στην έξοδο συλλαμβάνονται, γεμίζουν δυο κλούβες και οδηγούνται στα κρατητήρια. Το γεγονός μαθεύεται, και σε δύο ώρες το Καρτιέ Λατέν² είναι γεμάτο φοιτητές που μάχονται με τους αστυνομικούς σώμα με σώμα, για πρώτη φορά μεταπολεμικά στα δυτικοευρωπαϊκά χρονικά³.

Από τη Δευτέρα μέχρι την Παρασκευή 10 Μαΐου, γίνονται καθημερινές φοιτητικές διαδηλώσεις, με δεκάδες χιλιάδες διαδηλωτών, αρχικά με κεντρικό σύνθημα «ελευθερώστε τους συμφοιτητές μας⁴», δεδομένου ότι 13 από τους συλληφθέντες είχαν καταδικαστεί κυριακάτικα με αυτόφωρη διαδικασία.

Την Παρασκευή οι διαδηλωτές δεν διαλύονται, αλλά παραμένουν στο Καρτιέ Λατέν, όπου στήνουν οδοφράγματα και ζηλώνουν το λιθόστρωτο για πυρομαχικά⁵. Η αστυνομία παρατάσσεται απέναντι και επιτίθεται μετά τη μία τη νύχτα, αφού είχε κλείσει το μετρό. Απολογισμός: εξήντα οδοφράγματα, χίλιοι και πάνω τραυματίες, δεκάδες συλλήψεις. Δημοσιογραφικά, το γεγονός καλύπτεται ζωντανά από τους (τρεις) μη κρατικούς ραδιοσταθμούς.

Τη Δευτέρα 13 Μαΐου γίνεται εικοσθετράωρη γενική απεργία και διαδήλωση στο Παρίσι με σχεδόν ένα εκατομμύριο κόσμο. Ο πρωθυπουργός (και μετέπειτα πρόεδρος της Γαλλίας) Πομπιντού αποσύρει την αστυνομία. Τα πανεπιστήμια ανοίγουν και καταλαμβάνονται από φοιτητές, ενώ το (πρωτοποριακό) κρατικό θέα-

τρο Οντεόν καταλαμβάνεται από καλλιτέχνες. Καταλήψεις και μόνιμες γενικές συνελεύσεις εξαπλώνονται και στην επαρχία. Από την Τετάρτη 15 Μαΐου ξεσπούν από τα κάτω διαδοχικές απεργίες με καταλήψεις των χώρων εργασίας. Μέσα σε μια βδομάδα οι απεργοί ξεπερνούν τα εννέα εκατομμύρια σε όλη τη Γαλλία.

Η κατάσταση οξύνεται. Στο Παρίσι ξαναγίνονται οδομαχίες. Την Παρασκευή 24 Μαΐου ο πρόεδρος Ντε Γκωλ απευθύνεται στο έθνος και προτείνει για διέξοδο από την κρίση ένα δημοψήφισμα με θέμα τη συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική και την οικονομία⁶. Η πρόταση πέφτει στο κενό και οι διαδηλωτές βάζουν φωτιά στο Χρηματιστήριο του Παρισιού. Στις 25 αρχίζουν τριμερείς διαπραγματεύσεις συνδικάτων, κυβέρνησης και εργοδοτών, που στις 27 καταλήγουν στη συμφωνία της Γκρενέλ⁷. Παρά τις υποχωρήσεις της εργοδοσίας, η απεργία δε σταματάει στις περισσότερες και τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις⁸. Ο Ντε Γκωλ εξαφανίζεται για ένα εικοσ τετράωρο (για επαφές, ώστε να εξασφαλίσει τη στήριξη του στρατού), και επικρατεί αίσθηση κενού εξουσίας.

Στις 30 Μαΐου ο Ντε Γκωλ επιστρέφει, προκηρύσσει εκλογές για τις 23 και 30 Ιουνίου, ενώ το επιτελείο του οργανώνει διαδήλωση στήριξης στο Παρίσι (όπως και στην επαρχία), σχεδόν ισάριθμη με αυτήν της 13 Μαΐου. Η βενζίνη, εξαφανισμένη για δέκα μέρες, επανέρχεται στα πρατήρια ενόψει του τριήμερου της Πεντηκοστής. Τα κόμματα αρχίζουν την προεκλογική τους εκστρατεία, οι ακροαριστερές οργανώσεις τίθενται εκτός νόμου, το απεργιακό κίνημα υποχωρεί σιγά σιγά. Οι βουλευτικές εκλογές δίνουν πάνω από 50% στον κυβερνητικό συνασπισμό και 75% των εδρών στη βουλή⁹.

Το γιατί και το πώς

Εδώ προβάλλει ένα ερώτημα: Γιατί; Συγκρούσεις και συλλήψεις παντού και πάντα γίνονται, δεν καταλήγουν όμως σε εξεγέρσεις και μάλιστα τέτοιας έκτασης. Τι ιδιαίτερο συνέβη, τι ξερόχορτα προϋπήρχαν, ώστε μια άστοχη μαζική σύλληψη να γίνει σπίθα που έβαλε φωτιά στην ανυποψίαστη πεδιάδα;

Πλήρεις απαντήσεις βέβαια σε τέτοια ερωτήματα δεν υπάρχουν, προσεγγίσεις όμως ναι. Πρώτη προσέγγιση έχουμε σε τακτικό επίπεδο, όπου ο αντίπαλος συσώρευσε τα λάθη. Την πρώτη βδομάδα, η στάση (πράξεις και δηλώσεις) των κάθε λογής φορέων εξουσίας εισπράχθηκε από τους φοιτητές ως βία, απάτη, εμπαιγμός και περιφρόνηση – ή, στις καλύτερες των περιπτώσεων, αμηχανία και ασχετοσύνη. Αθέτηση συμφωνίας οι αρχικές συλλήψεις της Σορβόνης, ασύμμετρη κλιμάκωση της καταστολής οι κυριακάτικες καταδίκες, ακαμψία η εμμονή στη μη αποφυλάκιση. Τα προσχήματα περί ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της αποφυλάκισης με χρονοβόρες διαδικαστικές προσφυγές όχι μόνο δεν έπεισαν, αλλά

συντέλεσαν στην καταρράκωση της κρατικής νομιμότητας στα μάτια ενός κινήματος που ήδη άρχιζε να αμφισβητεί τα πάντα.

Το σύστημα¹⁰ υποτίμησε, αρχικά τουλάχιστον, τον αντίπαλό του. Από το κομμουνιστικό κόμμα, σαφώς εχθρικό μέχρι και την Τετάρτη 11 Μαΐου, όπου μίλησε για «αριστερίστικες μικροομαδούλες¹¹» και «Γερμανό αναρχικό¹²», μέχρι τον ίδιο το Ντε Γκωλ που αναφώνησε «Η μεταρρύθμιση ναι, ο χαβαλές όχι!¹³», είχαν όλοι πέσει έξω τουλάχιστον στα μεγέθη, με αποτέλεσμα διαδηλώσεις των τριάντα, πενήντα, ίσως και εκατό χιλιάδων, να κραυγάζουν στα παριζιάνικα βουλευβάρτα «Είμαστε όλοι Γερμανοί εβραίοι» ή «Δεν είμαστε παρά μια μικροομαδούλα!».

Από απέναντι, υπήρξε μια σταδιακή άνοδος της αυτοπεποίθησης και της αγωνιστικότητας, με αποτέλεσμα την συνεχή διόγκωση του κινήματος. Υπήρχε η αίσθηση ότι βαδίζαμε από νίκη σε νίκη και μάλιστα κάθε Παρασκευή. Η πρώτη νίκη ήταν εναντίον του φόβου: ως τότε, μόλις οι μπάτσοι εφορμούσαν στις φοιτητικές διαδηλώσεις, έτρεχαν όλοι να σωθούν. Μετά τις αναίτιες συλλήψεις, οι ίδιοι οι φοιτητές όρμησαν, και μάλιστα χωρίς τα στελέχη του κινήματος που βρίσκονταν μέσα στις κλούβες, αυθόρμητα. Η δεύτερη ήταν η μετατροπή της στρατιωτικής ήττας των οδοφραγμάτων σε πολιτική νίκη, με τη γενική απεργία, τη μεγάλη διαδήλωση, το κύμα των καταλήψεων. Την τρίτη Παρασκευή, η εργατική τάξη μπήκε για τα καλά στο παιχνίδι: μέσα σε τρεις μέρες υπήρξε μια χιονοστιβάδα απεργιών, που κατέληξε σε μια γενική απεργία, η οποία ουδέποτε κηρύχθηκε. Και την επόμενη Παρασκευή, ο Ντε Γκωλ φαλτσάρισε άγρια, υποσχόμενος μια νεφελώδη μεταρρύθμιση του συστήματος με δημοψήφισμα: Όλοι τον άκουγαν από το ραδιόφωνο, αναφώνησαν «μα δεν είπε τίποτα!» και οι διαδηλωτές πήγαν να κάψουν το Χρηματιστήριο. Την επόμενη βδομάδα τα πράγματα αλλάζουν.

Τα πριν

Η τακτική θεώρηση των εξελίξεων φωτίζει κάπως, δεν αρκεί όμως να εξηγήσει ούτε την ένταση, ούτε, κυρίως, την απήχηση που είχαν τα γεγονότα. Χρειάζεται να σκύψουμε στη φύση και την ιστορικότητα των αντιθέσεων.

Η γενιά του '60 ενηλικιώθηκε στη σκιά του πολέμου, χωρίς να τον έχει ζήσει. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος λειτούργησε σαν παράγοντας κοινωνικής συντήρησης και συνοχής. Με διαφορετικούς τρόπους σε κάθε χώρα: είτε ως μόνιμη αναφορά δεινών, ηρωισμού κτλ. (φάε το φαί σου, γιατί στην κατοχή δεν είχε να φας), ή αντίθετα, στη Γερμανία π.χ., ως απειλητικό κενό συλλογικής μνήμης και αδήλωτη συλλογική ενοχή (και συνενοχή). Η γενιά αυτή μεγάλωσε με το φόβο και την απέχθεια ενός κατακλυσμού που δεν είχε βιώσει στο πετσί της, ενός μύθου. Ενώ η πραγματικότητα που βίωνε ήταν τελείως διαφορετική από αυτή των γονιών της.

Ο πόλεμος άφησε πίσω του ερείπια. Κληροδότησε, επίσης, απέχθεια προς το φασισμό, ως πηγή πολέμου, ανισοτήτων, βίας και καταναγκασμού. Για την ανασυγκρότηση και την ανοικοδόμηση χρειαζόταν δουλειά, επομένως και κοινωνική συνοχή. Χρειαζόταν επίσης να αποφευχθούν οι συνθήκες που οδήγησαν στην άνοδο του φασισμού. Στις καπιταλιστικές μητροπόλεις αυτό οδήγησε σε μια ταξική ανακωχή¹⁴, με σημαντικές κατακτήσεις των εργαζομένων –κράτος πρόνοιας, δουλειά, περίθαλψη, παιδεία για όλους, γενίκευση των αστικοδημοκρατικών ελευθεριών¹⁵– ώστε όλοι να ανασκουμπωθούν χωρίς προβλήματα, για έναν καινούργιο κόσμο χωρίς πολέμους. Και κάπως έτσι έγινε.

Οι μητροπόλεις όμως είχαν και αποικίες. Αποικίες από τις οποίες στρατολόγησαν κόσμο να πολεμήσει, ζητώντας του να θυσιαστεί για την ελευθερία. Και που, ενώ αντιμετώπιζαν τον ίδιο θάνατο με τους λευκούς στρατιώτες, μετά τον πόλεμο ξανάγιναν δούλοι. Πράγμα δύσκολα ανεκτό¹⁶.

Οι αποικίες δυσανασχετούν, ξεσηκώνονται, αρχίζουν εξεγέρσεις, ένοπλες συρράξεις, ανταρτοπόλεμοι. Οι μητροπόλεις ξαναβρίσκονται σε πόλεμο, αποικιακό αυτή τη φορά. Ειδικότερα, η Γαλλία με Μαρόκο, Τυνησία, Ινδοκίνα, Αλγερία και άλλα μικρότερα μέτωπα. Επίσης, οι ΗΠΑ, που, εκτός από τις «εσωτερικές αποικίες» (μαύροι και άλλες μειονότητες), ανάγονται πλέον σε παγκόσμιο χωροφύλακα, ξεκινώντας από το (διχοτομημένο μετά τις συμφωνίες της Γενεύης, 1953) Βιετνάμ.

Είκοσι χρόνια μετά τον πόλεμο, φόβος πολέμου δεν δικαιολογείται από την καθημερινή πραγματικότητα, αλλά από αίτια που εισπράττονται ως εξωγενή, όπως ο πυρηνικός ανταγωνισμός ή η διατήρηση των αποικιών και σφαιρών επιρροής. Η ανοικοδόμηση έχει συντελεσθεί, η κατάσταση δείχνει ομαλή, αλλά πλήθος καταναγκασμοί, που φαντάζουν αναχρονιστικοί, διέπουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Η αναντιστοιχία αυτή δουλεύει υπόγεια, ασυνείδητα και μαζικά. Η τέχνη προηγείται ως πιο ευαίσθητος δέκτης, και μάλιστα οι τέχνες που απευθύνονται στους πολλούς: σινεμά και τραγούδι. Ο γαλλικός κι ο ιταλικός κινηματογράφος αντί να αναπαράγουν στερεότυπα, σκαλίζουν θέματα που καίνε, από τη σεξουαλικότητα μέχρι το νόημα της ζωής, ανακατεύοντας πολλές φορές τραγωδία και κωμωδία στο ίδιο έργο¹⁷. Και μυριάδες νέοι παραληρούν στις συναυλίες ακούγοντας τους Μπητλς να τραγουδούν *Help! I need somebody!*

Οι φοιτητές αισθάνονται την αντίφαση έντονα, αλλά υπόγεια. Προορισμένοι για μια λαμπρή καριέρα στελέχους στο σύστημα, καλούνται να θυσιάσουν το σήμερα για το αύριο εν ονόματι του χτες. Έχοντας νιώσει ο καθένας προσωπικά στο πετσί του χιλιάδες μικροαδικίες, μικροστερήσεις, μικροϋποκρισίες, του τύπου να κόβεται στις εξετάσεις, επειδή δεν φορούσε γραβάτα. Καταστάσεις τραυματικές, απολίτικες, καθημερινές.

Οι πρώτες μέρες του Μάη έτσι βιώθηκαν. Ότι αυτό που συμβαίνει σε μένα, συμβαίνει σε όλους. Ότι είναι χαρακτηριστικό του συστήματος. Κι ότι είμαστε

πολλοί που νιώθουμε έτσι. Κι αυτό είναι δύναμη. Φτάνει πια, αρκετά μας δουλεύουν. Ούτε τους θέλουμε, ούτε την ανάγκη τους έχουμε.

Βιώθηκαν, δεν ειπώθηκαν ρητά. Ο ρητός λόγος ήρθε αργότερα, χιλιόπλευρος. Με αφίσες που έκαναν το γύρο του κόσμου μετέπειτα: *Τρέχα φίλε, ο παλιός κόσμος είναι ξοπίσω σου!* Αλλά την πρώτη στιγμή, το σοκ ήταν ο σχηματισμός συλλογικής συνείδησης. Όταν το προσωπικό γίνεται συλλογικό, όταν το απολίτικο γίνεται πολιτικό, όταν το πλήθος παράγει γεγονότα, τα βιβλία λένε ότι πρόκειται για εξέγερση. Ή για επανάσταση¹⁸.

Ήταν ο Μάης κίνημα αναμόρφωσης του καπιταλισμού;

Ας κάνουμε εδώ μια παρέκβαση. Πολλοί στηρίχτηκαν στο γεγονός ότι η απελευθέρωση από τους κοινωνικούς καταναγκασμούς και η αμφισβήτηση της παράδοσης ήταν κεντρικό ζητούμενο, για να πουν ότι η κύρια πλευρά του Μάη ήταν μια διαδικασία αυτοανανέωσης του καπιταλισμού. Ο ίδιος ο Μαρξ δεν είπε ότι ο καπιταλισμός είναι καταδικασμένος στη φυγή προς τα εμπρός για να επιβιώσει, καταστρέφοντας και ανανεώνοντας ό,τι προϋπάρχει; Έτσι κι ο Μάης, καταστρέφοντας τις παραδοσιακές αξίες, ανοίγει το δρόμο στην ελευθερία του επιχειρείν χωρίς φραγμούς. Και φορείς αυτής της καπιταλιστικής ανανέωσης οι μικροαστοί φοιτητές, που βολεύτηκαν μετά σε θέσεις εξουσίας.

Υπάρχει ένα βαθύ σόφισμα σ' αυτήν την άποψη. Ο καπιταλισμός δεν έχει βούληση ούτε κάνει σχέδια. Βούληση και δράση έχουν οι κοινωνικές τάξεις και ομάδες. Και επειδή η Ιστορία συνεχίζεται, φυσικό είναι η κυρίαρχη τάξη να προσπαθήσει να ενσωματώσει οτιδήποτε μπορεί μετά την κρίση –απόψεις, θεσμούς, άτομα¹⁹– ώστε να ξαναστερεώσει την κλονισμένη εξουσία της για να αποφύγει τυχόν υποτροπές και να εκμεταλλευθεί για δικό της όφελος τα ρήγματα που υπέστη η κοινωνική συνοχή. Ο κίνδυνος αυτός ήταν ορατός μέσα στον πυρετό της στιγμής και το σύνθημα *Non a la récupération!*²⁰ ήταν από τα κυρίαρχα.

Είναι γεγονός βέβαια ότι η έννοια της ελευθερίας υπάρχει και στη φιλελεύθερη και στη σοσιαλιστική ιδεολογία, και η καθεμία την προσαρμόζει κατά το δοκούν. Και οι δύο αντλούν έμπνευση από το Διαφωτισμό και την Γαλλική Επανάσταση. Ειδικά στη Γαλλία, όπου τα ονόματα Ντεκάρτ και Φλωμπέρ είναι εξίσου γνωστά, όπως στην Ελλάδα τα Κολοκοτρώνης και Κανάρης. Και η έννοια της ελευθερίας έχει ως παράγωγο την αμφισβήτηση (*contestation*, άλλη λέξη-κλειδί του Μάη): Καίρια αποσπάσματα από το «Λόγο περί Μεθόδου» του πρώτου²¹, καθώς κι ο τίτλος «Λεξικό των προκατασκευασμένων ιδεών» του δεύτερου, διδάσκονται στα σχολεία. «Ελευθερία» δεν σημαίνει εξ αρχής «ελευθερία να εκμεταλλεύεσαι το διπλανό», άσχετα αν εκεί καταλήγει για κάποιους.

Γεγονός επίσης ότι οι φοιτητές είχαν κυρίως μικροαστική προέλευση²². Γεγονός όμως και ότι οι μυριάδες που κατέβηκαν στους δρόμους απαρνήθηκαν τη μικροαστική ιδεολογία της κοινωνικής ανόδου μέσω της προσωπικής προσπάθειας και τη συνακόλουθη εμπιστοσύνη στο σύστημα και τους θεσμούς του. Κι αυτό όχι μόνο μέσα στην έξαρση της εξέγερσης αλλά και μετέπειτα. Για τη μεγάλη πλειοψηφία, η ένταξη στην παραγωγή («αν δε δουλέψεις, δε θα φας») δεν σήμαινε ενσωμάτωση στο σύστημα, αλλά αντίσταση σ' αυτό. Και πολλοί ήταν αυτοί που δοκίμασαν εναλλακτικές προσωπικές λύσεις στα όρια του συστήματος, βάζοντας πλώρη για αλλού: στον Τρίτο Κόσμο, τη φύση, κ.ά. Το ότι σήμερα μιλάμε για βιολογικές τροφές, ρύπανση του περιβάλλοντος ή εναλλακτικές μορφές ενέργειας, από το '68 ξεκινάει.

Η άρνηση ήταν συλλογική. Μεταφράστηκε σε εκατομμύρια προσωπικές ρήξεις. Η αμφισβήτηση δεν αρκέστηκε σε αιτήματα, προχώρησε σε πράξεις. Άρνηση της υποταγής και ελευθερία της έκφρασης, άρνηση της ερωτικής ιδιοκτησίας και ελευθερία των σχέσεων, άρνηση του τελετουργικού και ελευθερία της εμπειρίας, άρνηση της αυθεντίας και ελευθερία της κριτικής – και της κριτικής της κριτικής. Άρνηση-υπέρβαση του φόβου, ενός φόβου θρεμμένου από τις τραυματικές εμπειρίες των προγενεστέρων. Έγιναν όλοι Καρτέσιοι κι έδιωξαν τις ετοιμοφόρετες ιδέες απ' το κεφάλι τους.

Αλλά αυτό που προέκυψε δεν ήταν λευκό χαρτί. Ήταν ο χωρισμός του κόσμου στα δύο, στο «εμείς» και στο «αυτοί». Κι ανάμεσα, μια αχανής γκρίζα ζώνη. Το «εγώ» μόνο ως στοιχείο και έκφραση του «εμείς» μπορούσε να υπάρξει και να δικαιωθεί.

Η συλλογικότητα επιβλήθηκε στην πράξη. Πηγαδάκια σχολιασμού από αγνώστους ξεφύτρωναν σε κάθε σημείο, εκεί όπου πριν οι ματιές των περαστικών ή των επιβατών ποτέ δε συναντιόντουσαν. Κι εκεί που οι άνθρωποι γνωριζόντουσαν, το αυθόρμητο ξέσπασμα άρχισε, από την πρώτη βδομάδα, να οργανώνεται σε κύτταρα συλλογικής παρέμβασης: τις Επιτροπές Δράσης (Comités d' Action). Με τις καταλήψεις, από τις 13 Μάη και μετά, το σκηνικό συμπληρώθηκε με τις Γενικές Συνελεύσεις, που λειτουργούσαν αμεσοδημοκρατικά και σε διαρκή συνεδρίαση (ίσως με κάποιες διακοπές για ύπνο, άλλα όχι πάντα).

Παράλληλα, το θρυψάλισμα του μικροαστικού κομφορμισμού άφησε το πεδίο ελεύθερο, ώστε να αναδυθούν απωθημένες συλλογικές μνήμες. Η γαλλική ιστορία είναι ίσως η πιο πλούσια σε εξεγέρσεις κι επαναστάσεις: τουλάχιστον τέσσερις (1789, 1830, 1848, 1871) συνδυάζονται με καθεστωτική αλλαγή (ασχέτως αν, αργά ή γρήγορα, όλες ηττήθηκαν). Και το γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα τις εξιστορεί χωρίς να στρογγυλεύει τις γωνίες, χωρίς να κρύβει τα αίματα, χωρίς να βρίζει τους ηττημένους. Μ' αυτή την κουλτούρα πίσω της, η γενιά του Μάη έκανε την ταύτισή της με τους επαναστάτες του τότε, υιοθετώντας αναφορές, χαρα-

κτηρισμούς και συμπεριφορές. Με υπέρτατη συμβολική αναφορά τα οδοφράγματα. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των εξεγέρσεων, τα οδοφράγματα μίλησαν άμεσα στην εργατική τάξη και προκάλεσαν την τεράστια πορεία αλληλεγγύης της 13ης Μαΐου. Οι ταξικοί φραγμοί άρχισαν να χαμηλώνουν, οι εργάτες αντί να βλέπουν τους φοιτητές σαν καλοταϊσμένα τέκνα του αντίπαλου, άρχισαν να τους βλέπουν σα συναγωνιστές που δε λάκιζαν με το πρώτο μπουμ. Ενδιαφέρθηκαν και είδαν όχι μόνο κοινές αναφορές, αλλά και μεθόδους πάλης αξιοσημείωτες. Ξεφύτρωσαν απεργιακές επιτροπές παντού, κι έγιναν καταλήψεις των χώρων δουλειάς παντού, γεγονός πρωτόφαντο. Μέχρι και προσπάθειες αυτοδιαχείρισης εμφανίστηκαν²³. Ο Μάης δεν ήταν μόνο ποσοτικά η μεγαλύτερη απεργία που έγινε ποτέ (εννιά εκατομμύρια επί ένα μήνα), αλλά και ποιοτικά, υιοθετώντας ριζοσπαστικές μορφές πάλης, ξανάφερε στο προσκήνιο ξεχασμένα ερωτήματα: Τους αντεργατικούς (δήθεν ουδέτερους, αλλά στην ουσία ανισόβαρους) νόμους, η εργατική τάξη πότε τους σέβεται και πότε τους παραβιάζει; Η οργάνωση της παραγωγής που επιβάλλει το κεφάλαιο είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία της παραγωγής, όπως η πηγή θερμότητας για το βράσιμο του νερού; Ερωτήματα προφανώς ρητορικά: η παιδική εργασία αλλού ή άλλοτε είναι κανόνας, αλλού ή άλλοτε απαγορεύεται. Οι κοινωνικοί νόμοι ποικίλλουν στο χώρο και στο χρόνο.

Ερωτήματα όμως που δεν πρέπει να τίθενται. Άλλο οι φυσικοί νόμοι, σταθεροί σε ανθρώπινη κλίμακα, κι άλλο οι κοινωνικές συμβάσεις, ανθρώπινο προϊόν, άρα άνθρωποι μπορούν να τις αλλάξουν. Γι' αυτό, η διατήρηση της καθεστηκυίας τάξης απαιτεί να κρύβεται η διαφορά, επιβάλλει να μπαίνουν στο ίδιο τσουβάλι: Φυσιολογικό το χώμα να γίνεται λάσπη όταν βρέχει, φυσιολογικό να παρελαύνουν οι μαθητές στις εθνικές γιορτές (στην Ελλάδα· αλλού όχι απαραίτητα).

Φοιτητές κι εργάτες το Μάη έπαψαν να το χάβουν: Οι ανθρώπινες κατασκευές από ανθρώπους ανατρέπονται.

Εξέγερση και εξουσία

Και όμως, ο Μάης δεν ανέτρεψε. Δηλαδή δεν ανέτρεψε την εξουσία. Την κρίσιμη στιγμή του κενού εξουσίας, όπου γραμμή πλεύσης δεν υπήρχε ούτε στην κυβέρνηση ούτε στην αντιπολίτευση, παρά μόνο αποκλίνουσες φωνές για το πώς να αντιμετωπιστεί το τσουνάμι, κανείς δε βρέθηκε να επιτεθεί στα «χειμερινά ανάκτορα». Αλλά και κανείς δεν ενδιαφέρθηκε: οι διαδηλώσεις αγνόησαν επιδεικτικά τη Βουλή, έκαψαν όμως το Χρηματιστήριο. Το κίνημα δεν έθεσε θέμα εξουσίας, έθεσε θέμα κατάργησής της.

Απέναντι σε ένα αντίπαλο που δεν έπαιζε με τους κανόνες του παιχνιδιού, ο Ντε Γκωλ, που ευθύνεται για τις προηγούμενες ατσαλιές, έκανε μια απλή, ιδιοφυή

κίνηση: μετατόπισε το πρόβλημα. Αντί του ερωτήματος «πώς θα αντιμετωπίσουμε τον κόσμο», έθεσε το «τι θέλει ο κόσμος», προσθέτοντας «υπάρχει τρόπος να το μάθουμε, δοκιμασμένος, οι εκλογές». Με άλλα λόγια, «υπάρχουν κανόνες για όποιον θέλει την εξουσία, οι κανόνες της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας». Πέρα από την καθημερινή αντιμετώπιση του κύματος με πρόχειρα φράγματα (αστυνομική καταστολή, στρατό σε ετοιμότητα, εκτός νόμου μια ντουζίνα ακροαριστερές οργανώσεις, κτλ.), έσκαψε και αυλάκι εκτροπής του ρεύματος: *Εμείς έχουμε πρόταση εξουσίας, εσείς όχι*.

Το κίνημα είχε πρόταση, την άμεση δημοκρατία. Είχε και πρότυπο, την Παρισινή Κοινότητα του 1871²⁴, πρότυπο δοκιμασμένο για καιρούς κρίσης: η Ρώσικη επανάσταση, δομημένη στο ίδιο πρότυπο, κατάφερε να κερδίσει. Όχι όμως για καιρούς νηνεμίας. Το τελικό σοβιετικό μοντέλο ήταν εξίσου απεχθές κι εξάλλου οι φοιτητές της Ανατολικής Ευρώπης ήταν κι αυτοί στους δρόμους στην Πράγα, τη Βαρσοβία, το Βελιγράδι.

Ακόμη κι αν πολλοί αναρωτιόντουσαν, σε προσωπικό επίπεδο ή σε κύκλους ομοϊδεατών, πώς θα είναι μετά, το κίνημα δεν έθετε το ερώτημα, γιατί το είχε λύσει: Το μετά είναι η συνέχιση του τώρα, η συνεχής ανατροπή. Το ποτάμι πίσω δε γυρνά, το δίλημμα «κρίση ή νηνεμία» φαντάζει μεταφυσικό. Θεωρώντας δεδομένη την υπεροχή της άμεσης δημοκρατίας, αρκέστηκε στην καταγγελία της αντιπροσωπευτικής: δεν αποφασίζουμε τι να κάνουμε, παρά μόνο, κάθε τέσσερα χρόνια, ποιος θα μας λέει τι να κάνουμε. Είμαστε ελεύθεροι μια μέρα κάθε τέσσερα χρόνια, και μάλιστα ούτε καν, γιατί οι επιλογές μας είναι προκάτ. Συνθηματολογικά, «*élections, piège à cons*» (εκλογές = παγίδα για μαλάκες).

Η καταγγελία δεν στάθηκε αρκετή, ο φόβος του αγνώστου επικράτησε, η κοινωνία δεν πείσθηκε. Η «εξαφάνιση του κράτους», που επαγγέλλεται ο Λένιν στο *Κράτος και Επανάσταση*, δεν ήταν ορατή. Η Αντιπροσωπευτική Δημοκρατία κέρδισε, ουσιαστικά άνευ αγώνος.

Αυτό που είναι αξιοσημείωτο, είναι ο τρόπος με τον οποίο η αστική τάξη ξαναπήρε την κατάσταση στα χέρια της, ιδίως αν συγκριθεί με άλλες χώρες, όπου η αντιμετώπιση περιορίστηκε στην άγρια και πολύνεκρη καταστολή, ενδεχομένως μαζί με πραξικοπήματα. Όπως στην Λατινική Αμερική, με κορύφωση τους τριακόσιους τόσους νεκρούς του (δημοκρατικού) Μεξικού, ή στην Ελλάδα με το Πολυτεχνείο πέντε χρόνια μετά.

Μόνο τρεις νεκροί υπήρξαν από τις συγκρούσεις, πολύ λιγότεροι από τα θύματα τροχαίων του τριήμερου της Πεντηκοστής²⁵. Η διχογνωμία στην κυβέρνηση ανάμεσα στο «αμολάμε καλούμπα» και το «τσακίζουμε τους αλήτες», ανάμεσα στον τραπεζίτη Πομπιντού και το στρατηγό Ντε Γκωλ σχηματικά, ήταν ορατή. Ο κίνδυνος πραξικοπήματος επίσης: μην ξεχνάμε ότι ο Φράνκο, ο Σαλαζάρ κι ο Παπαδόπουλος κυβερνούσαν ανενόχλητοι, ότι στην Ιταλία εξυφαίνονταν διάφορες

συνομωσίες με τις ευλογίες των Αμερικάνων και στην ίδια τη Γαλλία είχε εκδηλωθεί πραξικόπημα το 1961 από τους στρατηγούς της Γαλλικής Αλγερίας²⁶.

Προβάλλοντας τον εαυτό της σαν τη μόνη λύση απέναντι στους χτεσινούς φασίστες και τους σημερινούς αναρχικούς, η Γαλλική Δημοκρατία κέρδισε ένα σημαντικό στοίχημα και ανέτρεψε στην πράξη την αυτάρεσκη ρήση των Γάλλων ότι έχουν την πιο ηλίθια Δεξιά του κόσμου²⁷. Όχι μόνο ανέκτησε την εξουσία που τρίκλιζε, αλλά τη στερέωσε κιόλας. Δίνοντας απλόχερα κοινωνικές παροχές, κατάφερε να κερδίσει τις χαμένες εργατοώρες με αύξηση της παραγωγικότητας και υπερωρίες. Και πήρε μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, στο Πανεπιστήμιο αλλά όχι μόνο, ώστε να αφαιρέσει τα προσχήματα από κάθε μελλοντική εξέγερση, αφομοιώνοντας ό,τι μπορούσε να αφομοιωθεί, δυσανεστώντας ίσως τους πυλώνες του κατεστημένου, οι οποίοι όμως, έχοντας δοκιμάσει στο πετσί τους τη φθορά της τοπικής, μικρής ή μεγάλης, δικής τους εξουσίας, ήταν διχασμένοι ανάμεσα στη δίψα της εκδίκησης και την ανάγκη προσαρμογής (και ανάκτησης της εξουσίας) στα νέα δεδομένα²⁸.

Αν όχι εξουσία, τότε τι;

Τα δεδομένα ήταν όντως νέα. Η αστική τάξη ξανακέρδισε την κλονισμένη εξουσία, δηλαδή την πρωτοβουλία των κινήσεων στην κεντρική πολιτική σκηνή. Το κίνημα όμως δεν έχασε. Δεν έχασε έναν αγώνα που δεν έδωσε. Δεν έδωσε μάχη για την εξουσία, δεν είχε νεκρούς, και οι ζωντανοί σκέφτονταν, δρούσαν, ζούσαν διαφορετικά από πριν. Στα μυαλά των ανθρώπων ο Μάης είχε έρθει για να μείνει, κι έμεινε – δεν τέλειωσε στις 31 του μηνός.

Έτσι, το κίνημα της αμφισβήτησης δεν τελείωσε με τις εκλογές. Μετατοπίστηκε. Από γενικόλογό, εξειδικεύθηκε. Γιατί η διαφορά γνώσεων μεταξύ δάσκαλου και μαθητή σημαίνει σχέση εξουσίας; Γιατί η διακήρυξη της ισότητας ξεχνιέται μεταξύ αντρών και γυναικών; Γιατί να αποτιμώνται τα πάντα σε χρήμα; Γιατί οι μετανάστες μένουν σε γκέτο και δεν έχουν ούτε κοινωνική προστασία, ούτε περίθαλψη²⁹ ούτε σχολεία; Γιατί οι εκτρώσεις απαγορεύονται; Γιατί ο Τρίτος Κόσμος λιμοκτονεί; Γιατί απαγορεύονται τα ναρκωτικά; Γιατί τα φάρμακα ακριβαίνουν αλλάζοντας όνομα και όχι συστατικά; Γιατί έρωτας σημαίνει ιδιοκτησία του άλλου³⁰; Γιατί τρώμε μεταλλαγμένα; Γιατί η ομοφυλοφιλία είναι αμαρτία, ασθένεια ή ποινικά κολάσιμη; Γιατί μετράμε τη νοημοσύνη σε δείκτες και τι σημαίνουν αυτοί;

Σε όλα αυτά κι άλλα τόσα επιχειρήθηκαν απαντήσεις, στα λόγια και την πράξη. Εγκαταλείποντας την κεντρική πολιτική σκηνή στους επαγγελματίες (αλλά μη διστάζοντας να επανακάμψει σε οριακές περιπτώσεις, π.χ. καταστολής ή κοινωνικής αδικίας), το κίνημα εξαπλώθηκε κατακερματισμένο, αμφισβητώντας τις αυθεντίες, με αντιπροτάσεις και πειραματισμούς.

Χαρακτηριστική, αν και όχι τόσο γνωστή, η αμφισβήτηση της ιδεολογίας του επιστημονισμού, κυρίαρχης σε Ανατολή και Δύση. Σχηματικά, η ιδεολογία αυτή, συνυφασμένη με την πρόοδο, στηρίζεται στο ότι η επιστήμη εγγυάται την προσέγγιση της πραγματικότητας, άρα την παρέμβαση σ' αυτήν και επομένως την πρόοδο. Άρα οι ειδικοί δουλεύουν για το καλό μας, ζήτω η τεχνοκρατία.

Η ιδεολογία αυτή σκοντάφτει σε δύο βασικούς σκοπέλους που αποσιωπούνται. Πρώτον, ότι η επιστημονική γνώση είναι αναγκαστικά αποσπασματική, διότι αδυνατεί να αντιμετωπίσει όλες τις παραμέτρους που υπεισέρχονται, άρα κάποιοι παράγοντες θεωρούνται αμελητέοι. Και δεύτερον, ότι η επιστήμη λειτουργεί ενταγμένη σε κοινωνικούς θεσμούς, άρα κάποια συμφέροντα παρεμβαίνουν στο τι θα θεωρηθεί σημαντικό και τι αμελητέο, δημιουργώντας ένα ισχυρό ηλεκτρομαγνητικό πεδίο μέσα στο οποίο θα κινηθεί η άμοιρη ελεύθερη (κατά τα άλλα) βούληση του επιστήμονα-ερευνητή.

Με αυτό το κλειδί ανάγνωσης, γίνεται προφανές γιατί οι ερευνητικές δαπάνες πάνε για πολεμικούς κι όχι ειρηνικούς στόχους, γιατί αποσιωπώνται οι παρενέργειες φαρμάκων, τροφίμων ή κινητών τηλεφώνων.

Σαράντα χρόνια μετά, ο Μάης έχει μετουσιωθεί στα λεγόμενα νέα κινήματα. Και η αμφισβήτηση της αυθεντίας, η αίσθηση ότι η εμπειρία δεν μεταφέρεται, προχώρησε τόσο, ώστε το 1986, στη Γαλλία πάλι, οι ξεσηκωμένοι μαθητές και φοιτητές υιοθέτησαν το σύνθημα «Είμαστε απολίτικοι!»³¹», και γιουχάισαν τις παλιές καραβάνες του Μάη που πήγαν στις συνελεύσεις τους για να δώσουν μαθήματα ή συγχαρητήρια. Ύψιστη δικαίωση.

Πώς τσιμπολόγησε το σύστημα

Βεβαίως, από το Μάη άντλησε κι ο αντίπαλος. Εκεί που το σπάσιμο των παραδοσιακών ταμπού δεν αντικαταστάθηκε από τη συλλογική συνείδηση, όπου ο ατομικισμός έδρασε ανεξέλεγκτος, οι γιάπηδες διαδέχτηκαν τους χίπηδες. Και κάποια παιδιά του Μάη, αριθμητικά όχι πολλά, αλλά με δυσανάλογο επικοινωνιακό βάρος, άλλαξαν στρατόπεδο κουβαλώντας ό,τι μπορούσαν από τον οπλισμό τους. Έτσι βγήκαν οι λεγόμενοι «νέοι φιλόσοφοι», που ανέσυραν από τη ναφθαλίνη ως νεωτερισμούς τον αντισοβιετισμό, τις απόψεις περί ταυτότητας μαύρου και κόκκινου φασισμού, την αιώνια αντίθεση φιλελεύθερου ατόμου και ολοκληρωτικού όχλου, και κατέληξαν υπέρμαχοι των πολεμικών επιχειρήσεων της Δύσης από τη Γιουγκοσλαβία μέχρι το Ιράκ. Αντίστοιχα, στην Αμερική, ο Άντυ Γουόρχωλ, από αμφισβητίας του συστήματος εμπορευματοποίησης στην τέχνη, έγινε ο καλύτερος υποστηρικτής του.

Αξιοσημείωτοι δύο ακόμη τρόποι σφετερισμού των ιδεών του Μάη. Αφενός ο μεταμοντέρνος εκχυδαϊσμός της σχετικότητας των απόψεων. Ναι μεν η ανάγνωση

κάθε κειμένου (ή γεγονότος) εξαρτάται από την προγενέστερη ιδεολογική τοποθέτηση του καθενός, επομένως, σχηματικά, υπάρχουν τόσες αναγνώσεις όσοι και αναγνώστες. Αλλά βέβαια, ομαδοποιούνται σε ρεύματα συγκρουόμενα. Δεν είναι όλα σωστά ταυτόχρονα, όπως θα 'θελε ο μεταμοντερνισμός, σερβίροντας ένα χυλό, όπου ξεχωρίζουν μόνο οι ανοησίες που κάποιος επιδέξιος προβολέας φωτίζει. Ακραίο παράδειγμα το χρηματιστήριο της τέχνης: κατά τον Γουόρχωλ, η διασημότητα στους ζωγράφους κρατάει ένα τέταρτο της ώρας.

Αφετέρου, το ιδεολόγημα του πολιτικά ορθού. Το κίνημα αμφισβήτησης ανέδειξε τις ανισότητες, τις αντιφάσεις και της υποκρισίες του συστήματος, την απόσταση από την επαγγελία της δημοκρατίας ως την πρακτική της. Αυτό φέρνει ιδεολογική αποσταθεροποίηση, ιδιαίτερα στην αμερικάνικη διανόηση, επιφορτισμένη λόγω πουριτανισμού να διορθώνει τις αμερικανικές αμαρτίες. Οι υποχωρήσεις του συστήματος απέναντι στα κινήματα³² καταλήγουν σε καταναγκασμό, γλωσσικό (αλλά όχι μόνο): θα λέμε έγχρωμοι αντί μαύροι, ρομά αντί τσιγγάνοι, ΑΜΕΑ (άτομα με ειδικές ανάγκες) αντί ανάπηροι. Στηλιτεύοντας και απαγορεύοντας κάποια παράγωγα του ρατσισμού (ας πούμε) τον καταργείς; Δυστυχώς όχι, το θέμα είναι πολύ πιο περίπλοκο. Απλώς μετατρέπεις το ρηξικέλευθο αίτημα σε νέο καθωσπρεπισμό, νέα τελετουργία. Και συνάμα, όταν πολεμάς τους «εχθρούς της ελευθερίας», είτε σοβιετικούς είτε ταλιμπάν, φροντίζεις να κρύβεις τις δικές σου βρωμίες.

Μάης και Αριστερά

Μένει να δούμε τη σχέση του Μάη με την οργανωμένη Αριστερά. Αρχίζοντας απ' την αρχή: η Αριστερά δεν είδε τίποτα να 'ρχεται, παρότι ήταν παρούσα μέσα στη νεολαία. Παρούσα και πολύφωνη. Εκτός από τα κοινοβουλευτικά κόμματα, το Κομμουνιστικό, με σημαντική παρουσία, και τα διάφορα σοσιαλιστικά με μικρότερη, ισχυρή παρουσία είχε και η (πολυδιασπασμένη επίσης) Άκρα Αριστερά. Δίπλα στις προπολεμικές τροτσκιστικές συνιστώσες, υπήρξαν και αλληπάλληλες πρόσφατες διασπάσεις της Κομμουνιστικής Νεολαίας και αποχωρήσεις, με μαοϊκή, τροτσκιστική ή άλλη απόχρωση, προϊόντα διαδοχικών κρίσεων (από τη στάση του ΚΚ στον πόλεμο της Αλγερίας μέχρι τη σινο-σοβιετική διένεξη), με αποτέλεσμα την πλήρη αποδυνάμωσή της στο φοιτητικό χώρο³³. Αξιοσημείωτη η προσπάθεια πολιτικοποίησης της νεολαίας μέσα από το κίνημα για τον πόλεμο του Βιετνάμ³⁴ με κύρια δύναμη κάποιες απ' αυτές τις οργανώσεις, συμπληρωματικά και ανταγωνιστικά με την Κομμουνιστική Νεολαία. Και δεν έλειπαν οι αναρχικοί: αν και λίγοι, υπήρξαν ίσως οι πιο άμεσοι προάγγελοι, δημιουργώντας προκλητικά γεγονότα, οι σιτουασιονιστές στο Στρασβούργο, το Κίνημα της 22 Μάρτη στη Ναντέρ.

Όταν ξεκίνησε το τραίνο της εξέγερσης, φουλάρισε πριν το καταλάβουν. Άλλοι

ανέβηκαν εν κινήσει, άλλοι προσπάθησαν αλλά έπεσαν, άλλοι το σνόμπαραν, κι άλλοι ούτε καν το πήραν χαμπάρι³⁵. Το ΚΚ προσπάθησε τις πρώτες μέρες να το σταματήσει, είδε ότι δεν τα καταφέρνει (δεν επρόκειτο για αναρχικά γκρουπούσκουλα όπως νόμιζε), και καβάλησε τ' άλογο καλπάζοντας παράλληλα μέχρι να σταματήσει, με πρόθεση να λαφυραγωγήσει ό,τι μπορούσε. Δηλαδή, απέφυγε επιμελώς να θέσει θέμα ανατροπής και διαχώρισε τη θέση του, με στόχο την αναγνώρισή του από το σύστημα σαν «υπεύθυνη δύναμη». Από την άλλη, αυτοπεριορίστηκε στο τρίπτυχο καταγγελία-διεκδίκηση-εκπροσώπηση, ώστε να αναδειχθεί «φερέγγυος συνομιλητής». Και περίμενε την άμπωτη για να στρατολογήσει μέλη – και όντως, στρατολόγησε αρκετά, μέχρι να τα χάσει αργότερα. Με το σκεπτικό «μόνο εμείς είμαστε, οι άλλοι είναι ανύπαρκτοι» και «ευτυχώς που δεν μπήκαμε μπροστά, θα μας είχαν όλους πετσοκόψει». Στο οποίο, βέβαια, ο αντίλογος ήταν «Όσα δε φτάνει η αλεπού τα κάνει κρεμαστάρια. Δεν μπορούσατε να μπίτε μπροστά, αν μπαίνατε θα 'σασταν άλλοι». Το κόμμα είχε προ πολλού υποστεί τη συνηθισμένη μετάλλαξη: Από εργαλείο κοινωνικής αλλαγής έχει γίνει αυτοσκοπός, και η οποιαδήποτε συμμετοχή του στα κοινά γίνεται με μοναδικό κριτήριο την ενίσχυσή του.

Όσο για τους οργανωμένους αριστερούς που ανέβηκαν στο τραίνο, κούναγε πολύ και χειρολαβές δεν είχε. Χρειαζόταν πλήρης ένταξη στο κίνημα, χωρίς καμιά εγγύηση ότι κάπου βγάζει. Οι όποιες προσωπικές αμφιβολίες και ανασφάλειες έπρεπε να μπουν στο συρτάρι – και έμπαιναν, ευκολότερα απ' ό,τι κανείς θα περίμενε. Γιατί τα γεγονότα έτρεχαν και η αδρεναλίνη έρρεε άφθονη: όταν πρέπει να δέσεις το γενικό με το ειδικό, την πληροφορία με τη συλλογική βούληση, όταν κοιμάσαι μια νύχτα στις δύο ή και στις τρεις, δεν υπάρχει καιρός για μεταφυσικά άγχη. Ό,τι είναι να 'ρθει θε να 'ρθεί, και όσο περνάει απ' το χέρι μας θα 'ναι το καλύτερο.

Οι οργανωμένοι αριστεροί έδωσαν στο κίνημα και πήραν με το παραπάνω. Φορείς ιδεολογίας – το κίνημα την ενσωμάτωσε, κρατώντας τα αδρά, φτύνοντας τα αχώνευτα. Φορείς εμπειρίας – το κίνημα τη χρησιμοποίησε για να οργανωθεί, να εκφραστεί, να εξαπλωθεί.

Φορείς, όμως, όχι ινστρούχτορες. Στην πλήρη ελευθερία έκφρασης, όπου, στο τεράστιο αμφιθέατρο της Σορβόνης, όποιος είχε κάτι να πει ακουγόταν σε καταnuκτική σιωπή ακόμα κι αν τραύλιζε, αντιστοιχούσε και η πλήρης ελευθερίας της κριτικής –και του κραξίματος– η ελευθερία της αντίδρασης στη χειραγώγηση, την ηλιθιότητα, την επίδειξη. Έπρεπε να δείξεις το τι γίνεται ή να πεις τι κάνουμε, να πείσεις. Οι δεκάρικοι που υμνούσαν το μεγαλειώδες κίνημα και στιγματίζαν τον απαίσιο εχθρό, οι βαθυστόχαστες κομματικές αναλύσεις-σεντόνια, δεν άντεχαν στο γιούχα. Ούτε ένα λεπτό. Η ελευθερία της έκφρασης είναι αδυσώπητη.

Η αμφισβήτηση της αυθεντίας ξεκινάει μέσα από το κίνημα το ίδιο. Οι οργανωμένοι αριστεροί εντός κινήματος έμαθαν (και κάποιοι βιάστηκαν να το ξεχάσουν μετά) ότι η πρωτοπορία δεν έχει ένσημα αρχαιότητας, ότι άλλο ο σεβασμός

σε προηγούμενες θυσίες και αγώνες και άλλο η ορθότητα των επιχειρημάτων. Η πρωτοπορία δεν προϋπάρχει, αναδεικνύεται κάθε στιγμή.

Κι έμαθαν, επίσης, ότι κίνημα δεν είναι οι οργανωμένοι και οι φίλοι τους. Κίνημα υπάρχει, όταν άγνωστοι μεταξύ τους στρατεύονται στους κοινούς στόχους. Το κίνημα δεν το κάνουν οι αριστεροί. Το κίνημα κάνει τους ανθρώπους αριστερούς. Τουλάχιστον τους αποκάτω.

Πολλά έχουν γραφτεί, και πολλά μπορούν ακόμα να γραφτούν, για τη διαλεκτική σχέση ανάμεσα σε αυθόρμητο και οργανωμένο, σε πρωτοποριακό και μαζικό, σε ενιαία δράση και πολυμορφία απόψεων, σε ατομικό και συλλογικό, σε πειθώ και βία. Ας αρκεστούμε σε μια παρομοίωση:

Η επανάσταση είναι σαν τη ζαχαροπλαστική: με τα ίδια υλικά, αν δεν υπάρχουν οι σωστές αναλογίες, η σωστή φωτιά, οι σωστοί χρόνοι, αντί γλυκό βγαίνει μπλιαχ. Και συνάμα διαφορετική, διότι στην επανάσταση οι συνταγές δεν προϋπάρχουν. Πρέπει διαρκώς να επανεφευρίσκονται.

Αύριο η συνέχεια

Ο Μάης δεν έφερε τίποτα το καινούργιο. Απλώς έκανε επίκαιρη την πανάρχαια ανάγκη αλλαγής του κόσμου, από τη λεπτομέρεια μέχρι την πλανητική κλίμακα, και πέρασε στην πράξη.

Επομένως, δεν υπάρχει επέτειος (παρά μόνο ως αφορμή να γραφτούν κάποιες σελίδες), γιατί ο Μάης δεν τέλειωσε. Και όσοι δεν τον πρόλαβαν, μπορούν να τον βιώσουν με το δικό τους τρόπο.

Σημειώσεις

1. Γι' αυτό κι εδώ, ενώ θα ασχοληθούμε κυρίως με τη Γαλλία, οι αναφορές σε άλλες χώρες δε θα λείψουν – δε θα μπορούσαν.

2. Η ιστορική συνοικία των πανεπιστημιακών κτιρίων του Παρισιού.

3. Η γιαπωνέζικη φοιτητική οργάνωση Ζενγκακούρεν είχε ήδη κάνει άγριες συμπλοκές με την αστυνομία.

4. Libérez nos camarades: η λέξη camarades είναι πολύ πιο αχρωμάτιστη πολιτικά από την ελληνική λέξη «σύντροφοι», και μπορεί να αποδοθεί και ως συμμαθητές, συνάδελφοι, ακόμα και φιλαράκια.

5. Αργότερα, όλα τα λιθοστρώματα του Παρισιού αντικαταστάθηκαν με ασφαλτό.

6. La participation: Τις απόψεις του για συμμετοχικό καπιταλισμό (πολύ πιο προχωρημένες από τη σημερινή πασοκική «συμμετοχική δημοκρατία») ο ντε Γκωλ τις είχε ήδη εκθέσει. Επανήλθε στο θέμα το 1969, διοργανώνοντας ένα δημοψήφισμα, το οποίο έχασε και αμέσως παραιτήθηκε.

7. Στην οδό Γκρενέλ στεγαζόταν το Υπουργείο Εργασίας όπου έγιναν οι διαπραγματεύσεις, με πρωτοβουλία του Πομπιντού.

8. Χαρακτηριστική μια γελοιογραφία του Βολενσκι, όπου ο συνδικαλιστής ρωτάει απ' το μπαλκόνι «τι αιτήματα έχετε, σύντροφοι;», του απαντούν «ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ!» και αναφωνεί «Μα σ' αυτό δε θα συμφωνήσουν ποτέ η κυβέρνηση κι οι εργοδότες!».

9. Για την ακρίβεια, 358 στις 485. Το γαλλικό εκλογικό σύστημα, που διατηρείται μέχρι σήμερα, είναι πλειοψηφικό με δύο γύρους και μονοεδρικές περιφέρειες, κάτι που αφενός ενισχύει τους ισχυρότερους αποκλείοντας τις μειοψηφίες αν δεν έχουν ισχυρές γεωγραφικές συγκεντρώσεις, αφετέρου ενισχύει κάποιους τοπάρχες που μπορούν να το παίζουν «ανεξάρτητοι».

10. Κακή λέξη το σύστημα, αλλά δε βρίσκω καλύτερη. Εμπεριέχει το σύνολο των κυρίαρχων παραγόντων της ιδεολογικοπολιτικής υπερδομής, μη εξαιρουμένου, όπως θα δούμε, του κομμουνιστικού κόμματος.

11. Groupuscules gauchistes: ο όρος γκρουπούσκουλα έχει έκτοτε πολιτογραφηθεί στα ελληνικά.

12. Εννοώντας τον Κον Μπεντίτ. Πολλοί πρόσθεταν και τη λέξη «Εβραίος».

13. La reforme oui, la chienlit non!: η λέξη chienlit σημαίνει στην κυριολεξία αποκριάτικη μούτσουνα, κατ' επέκταση καρνάβαλος ή χαβαλές. Λέξη τόσο παρωχημένη, ώστε όλοι έτρεξαν στα λεξικά τους να δουν τι σημαίνει. Ο στρατηγός ήταν μέγας θεατρίνος...

14. Αυτό μεταφράστηκε σε κυβερνήσεις με συμμετοχή των κομμουνιστών εκεί που το κομμουνιστικό κόμμα είχε δύναμη, οι οποίες κράτησαν μερικά χρόνια, μέχρι τον Ψυχρό Πόλεμο. Στην Ελλάδα, τα πράγματα εξελίχθηκαν κάπως διαφορετικά.

15. Με τις απαραίτητες αβαρίες, βέβαια: «Όχι ελευθερία στους εχθρούς της ελευθερίας», στους οποίους συγκαταλέγεται ο εκάστοτε αντίπαλος. Και όταν δεν υπάρχει αντίπαλος, τον εφευρίσκουμε και τον τροφοδοτούμε. Αν ο Μακκαρθισμός έγινε επί ψυχρού πολέμου, το ΝΑΤΟ συνεχίζει και υπάρχει πολύ μετά τη λήξη του και διεξάγει αμυντικούς πολέμους λίγο-πολύ παντού.

16. Στους κολασμένους της γης, ο Αλγερίνος Φραντς Φανόν αναφέρει ότι η φρίκη των Παγκόσμιων Πολέμων συνίσταται στο ότι οι Ευρωπαίοι εφάρμοσαν εναντίον αλλήλων όσα μέχρι τότε έκαναν εναντίον των ιθαγενών πληθυσμών.

17. Πλήθος τα έργα. Αδικώντας όλα τα άλλα, ας θυμηθούμε το Διαζύγιο αλά Ιταλικά, όπου ο Μαρτσέλο Μαστρογιάνι, χωρίς να το πολυθέλει κιόλας, σκοτώνει τη γυναίκα του γιατί δεν υπάρχει διαζύγιο στην Ιταλία.

18. Πολύ μελάνι έχει χυθεί για το «τι ήταν» ο Μάης, εξού και η συνήθης, αμήχανη, αναφορά στα «γεγονότα» του Μάη. Ονοματίζοντας όμως (και μετατοπίζοντας τη διαμάχη στην ονομασία), φωτίζουμε, ή απλώς ξεμπερδεύουμε;

19. Σίγουρα κάποιοι αυτομόλησαν προς την άλλη όχθη μετά από κάποια χρόνια, βλέπε Κον Μπεντίτ. Οι δύο άλλοι της επικεφαλής τριάδας, Alain Geismar και Jacques Sauvageot, ουδέποτε προσχώρησαν στο κατεστημένο, ούτε και επιδίωξαν την οποιαδήποτε αναγνώρισή του ή εξαργύρωση της δημόσιας εικόνας τους.

20. Récupération. Κυριολεκτικά: ανάκτηση· πολιτικά: αφομοίωση ενσωμάτωση, σφετερισμός, οικειοποίηση (η τελευταία έχει επικρατήσει).

21. Όπου εξηγεί πως, πριν φτάσει στο «Σκέπτομαι άρα υπάρχω», έκανε το κενό στο κεφάλι του γιατί οι ιδέες που είχε μέσα του είχαν ενσταλαχθεί όσο ήταν παιδί, χωρίς να μπορεί να τις κρίνει.

22. Λιγότερο από 4% ήταν παιδιά αγροτών ή εργατών, σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου ακόμη τότε το 22% των φοιτητών είχε αγροτική καταγωγή.

23. Πέντε χρόνια μετά, όταν πτώχευσε η βιομηχανία ρολογιών Lipp, οι εργάτες κατέλαβαν το εργοστάσιο και λειτούργησαν αυτοδιαχειριστικά την παραγωγή και την εμπορία των ρολογιών σε αμιγείς καπιταλιστικές συνθήκες.

24. La Commune de Paris: έχει επικρατήσει να μεταφέρεται αμετάφραστο, ως Κομμούνα, στα Ελληνικά. Ίσως θα 'πρεπε να το ξανασκεφτούμε.

25. Αξίζει να αναφερθεί το όνομα του Maurice Grimaud, διοικητή της Αστυνομίας, που στις διαταγές των ανωτέρων «Επιβολή της τάξης με κάθε μέσο» πρόσθεσε «αλλά σε καμία περίπτωση νεκρούς».

26. Δεν είναι τυχαίο ότι οι ακροδεξιοί δράστες του 1961 και οι επίγονοί τους αμνηστεύονται τον Ιούνιο του '68, μαζί με τους εξεγερμένους του Μάη, τους οποίους η μεγαλόθυμη Δημοκρατία συγχωρεί και καλεί να επιστρέψουν στο μαντρί.

27. La droite la plus bête du monde.

28. Στο Γατόπαρδο του Βισκόντι, ο κόντες (Μπαρτ Λάνκαστερ) παρηγορεί το σέμπρο του (Σερζ Ρετζιανί) που παραπονιέται πως όλα αλλάζουν, λέγοντας «για να μπορέσουν να μείνουν τα πράγματα όπως είναι, πρέπει όλα να αλλάξουν». Ο Μάης έδειξε και την αντίστροφη ματιά: «Άσε τους αποπάνω να παίζουν το παιχνίδι τους, εμείς θα αλλάξουμε τον κόσμο από κάτω. Φτάνει να μη φοβόμαστε να συγκρουστούμε: τι μπορούν να μας κάνουν;». Η γενιά που είχε καεί στον Πόλεμο απαντούσε «Δυστυχώς πολλά», για να εισπράξει ένα «για να δούμε, τους παίρνει;».

29. Δεν ήταν λίγοι οι γιατροί που παρανομούσαν στα κρατικά νοσοκομεία, καλύπτοντας ασθενείς χωρίς χαρτιά.

30. Και μάλιστα εφόσον ήδη πριν απ' το Μάη, στο εμπορικότατο Ζυλ και Τζιμ του Φρανσουά Τρυφώ, η φοβερή Ζαν Μορώ ήταν ταυτόχρονα ερωτευμένη με δύο άντρες;

31. Παράβαλε με το «όχι στην αφομοίωση!» του 1968.

32. Υπαρκτές: στο σινεμά, οι μαύροι δεν παίζουν μόνο υπηρέτες, κάτι το αδιανόητο προπολεμικά.

33. Το ΚΚΓ ήταν ακόμα ισχυρότατο και σε εξάπλωση και εκλογικά: Στις προεδρικές του 1969, ο κομμουνιστής Jacques Duclos έκανε 22%.

34. Και ακόμα πιο αξιοσημείωτη η εξαφάνιση των Επιτροπών για το Βιετνάμ στο Μάη, όπως και οι αδιαφορία για τις συνομιλίες ειρήνευσης που ξεκίνησαν στο Παρίσι. Εφαρμόζοντας το σύνθημα του Τσε, «ένα, δύο, τρία, πολλά Βιετνάμ», οι φοιτητές, αντί να συμπαραστέκονται, έκαναν το δικό τους Τετ.

35. Οι φοιτητές της FER (τροτσκιστές, λαμπερτίστες) έφτασαν την Παρασκευή στα οδοφράγματα, τα κατάγγειλαν ως μικροαστικά, έριξαν τη γραμμή για πίεση στα συνδικάτα για γενική απεργία και πήγαν για ύπνο. Έγινε η έφοδος, ακολούθησε η γενική απεργία της Δευτέρας και την Πέμπτη η εφημερίδα τους έγραφε «Δικαιωθήκαμε, η γενική απεργία έγινε, εμπρός για νέους αγώνες»...

